

**СУЧАСНІ РЕЦЕПЦІЇ
СВІТОГЛЯДНО-ЦІННІСНИХ
ОРІЄНТИРІВ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ**

колективна монографія

(за загальною редакцією кандидата юридичних наук Д.С. Луніна)

Полтава

Розділ 5. Григорій Сковорода в сучасному мистецтві

Зіненко Т.М.

кандидат мистецтвознавства, доцент, завідувач кафедри образотворчого мистецтва, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (м. Полтава)

Зіненко (Редько) А.В.

мистецтвознавець (м. Клінтон, Нью-Йорк, США)

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА ЯК ДЗЕРКАЛО УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (МИСТЕЦЬКІ ТВОРИ ТА ПРОЄКТИ З НАГОДИ 300- ЛІТНЬОГО ЮВІЛЕЮ)

Постать Григорія Сковорода – філософа, поета, мандрівника, музиканта, ось вже майже 300 років хвилює серця і душі його наступників. Чому так відбувається, чому його сакраментальне «світ ловив мене, але не спіймав» відображається різноманітними рефлексіями художників і поетів через багато століть після його проголошення; чому образ філософа часто спрощувала і принижувала різноманітна імперська історіографія; чому у Полтаві немає досі пам'ятника геніальному землякові і чому врешті-решт, російська ракета поцілила у перші дні війни саме у меморіальний музей у Сковородинівці? Ці та інші питання виникають спонтанно, але шикуються у струнку логічну схему: Григорій Сковорода є дзеркалом української ідентичності, її корінням, її філософським обґрунтуванням, її глибинним сенсом.

Григорій Савович Сковорода народився 3 грудня 1722, а помер 9 листопада 1794 року. Він є найвідомішим українським філософом, поетом, педагогом і музикантом. Мабуть, єдина сфера, де не зафіксовано талант Сковорода – його власна візуальна образотворчість. Але його образи, ідеї втілюються сучасними художниками в інсталяціях і скульптурах, у гобеленах і кераміці, в живописі і плакаті. Не даремно ж йому належить цитата про образотворення; «Фарби на картині кожен бачить, але щоб побачити малюнок і живопис, потрібне друге око. Хто ж його не має, той сліпий у живописі». Творчість Сковорода складає серцевину культурної спадщини України у світовому контексті. 6 травня 2022 року внаслідок прямого влучання російської ракети було зруйновано літературно-меморіальний музей Григорія Сковорода біля Золочева на Харківщині (рис 1).

Ювілеї легендарних персон певною мірою підводять підсумок набуткам і їх і нашим, відображаючи себе і свою «сродну» працю через призму великого генія. Тож не дивно, що за останні роки в Україні відбулося чимало мистецьким виставок і проєктів, присвячених Григорію Сковороді. Їх аналізу і присвячена дана стаття. Певним чином, сучасні художники ніби звітують видатному філософу, ніби рівняють себе «за

Сковородою». Велика кількість культурно-мистецьких заходів, присвячених видатному, українському просвітителю-гуманісту розширює сприйняття філософії Григорія Сковороди у дзеркалі сьогодення, допомагає побачити за видимим невидиме, осягнути глибину його творчості, таку актуальну у сучасних реаліях.

*Рис 1. Зруйнований музей у Сковородинівці. Травень 2022. Фото: Сергій Козлов.
<https://suspilne.media/236846-ce-varvari-rosijski-okupanti-zrujnuvali-muzej-skovorodi-jogo-obicaut-vidnoviti/>*

Джерелами даного дослідження є мистецькі твори сучасних українських художників, присвячені «полтавському мандрівникові», окремі мистецькі проекти («...І підіймайся», «Мудрість, як зброя», «Невловимий птах» та інші) а також публікації та інтерв'ю з художниками та кураторами цих проектів і виставок.

Різноманітні наукові і мистецькі заходи, концерти, бібліографічні та художні виставки до 300-літнього ювілею з дня народження Григорія Сковороди розпочалися задовго до 3 грудня 2022 року. У грудні 2021 у київському музеї-майстерні Івана Кавалерідзе відбулася виставка «Світ їх не впіймав» (Рис. 2). Куратори – директор музею Олександр Юнін та куратор литовської частини проекту Сергій Комісаров переконані, що дана «Виставка є своєрідним «епіграфом» до святкування у 2022 році ювілейних дат двох геніальних постатей: Григорія Сковороди та Івана Кавалерідзе. Цей проєкт про 300-ліття Григорія Сковороди, постать якого надихала Кавалерідзе протягом усього його життя. Адже саме Іван Петрович є тим, хто через узагальненість форм, виразність пластичних рішень породжує відчуття життєвої правди у своїх роботах присвячених Григорію Сковороді», – зазначив Олександр Юнін [1]. Важливо й те, що образ українця Григорія Сковороди надихнув шістдесят п'ять митців з десяти різних країн світу: Україна, Польща, Грузія, Литва, Італія, Словаччина, Ізраїль, Азербайджан та Австралія на створення близько ста творів, які представлені в експозиції. Це графіка, живопис та скульптура. У проєкті втілена головна ідея – показати світу, що освіта, наука, культура, філософія та мистецтво є тим, що об'єднує українське суспільство у наш нелегкий час. У своїх творах автори прагнули розкрити різні сфери

діяльності видатного українця, зокрема його внесок в освіту та виховання молодого покоління, а також мольфарство...[1]. Особливістю проєкту була також потужна міжнародна складова, в значній мірі це роботи литовських художників, які присвячені перебуванню Григорія Сковороди на теренах Литви та рефлексіям на філософію великого українського гуманіста.

Рис. 2. Афіша виставки у музеї Івана Кавалерідзе. Фото з сайту музею Київ, 2022.

Важливою подією мистецького життя України в умовах війни став великий проєкт «Сад божественних пісень» (Київ, 2022). Це сучасна візуалізація поезії та філософії Сковороди відомими українськими митцями. «Природа видима й невидима; макро і мікро космос – філософські основи барокової метафізичної поетичної Всесвіт, людина, душа, як триединство буття, як основа національного культурного коду, розкривається крізь знакові роботи метрів українського сучасного мистецтва – Анатолія Криволапа, Арсена Савадова, Віктора Сидоренка, Миколи Кривенка, Назара Білика, Олега Тістола, Олександра Клименка, Олександра Сухоліта, Петра Бевзи, Тіберія Сільваши». Окрема частина даного проєкту під назвою «...І підіймайся!» (Рис 3),

Рис. 3. Афіша-анонс виставки «... І підіймайся». Київ, 2022 представлена у Київській галереї «Лавра» у жовтні-листопаді 2022 року. Проєкт об'єднав декілька окремих експозицій, творчість відомих сучасних

українських митців і роботи молодих художників. «Проект є певним дослідженням феномена мандрівного філософа доби українського бароко, який зумів побудувати всеосяжні філософські ідеї на основі ментальності свого народу» – зазначила кураторка виставки, директор галереї, кандидат мистецтвознавства Тетяна Міронова, – Разом з тим, за допомогою актуальних візій, ми намагаємося дослідити, що ж є українською ментальністю, як проявляється вона не тільки у філософії одного з найвідоміших філософів світу, а й в українському мистецтві, у творчості сучасних художників, у кожному з нас сьогодні» [2]. Авторам проекту вдалося відійти від канонічного, тривіального показу постаті Сковороди «..який став національною гордістю, який зумів побудувати високі космічні філософські ідеї на національній українській ментальності, розглядався крізь призму актуальних художніх парадигм і в той же час не виглядав надуманим... Потім війна... потім зруйнований музей... понівечений пам'ятник, як сотні понівечених доль... І раптом, крізь дими згарищ, які заповнювали стрічку фейсбуку, луна, немов з небес, цитата Григорія Сковороди: "Облиш забобони, обмий совість, а потім одягу, залиш усі свої хиби і підіймайся!". Як вчасно, як впевнено, як гідно! Повезло нації, що має такого філософа, який точно знає, які слова потрібні його народу, народу, що твердо стоїть на землі і замріяно дивиться в зоряне небо. Так було, так є, навіть зараз, і так буде завжди. Бо українська ментальність – це мужність духу і мудрість думок, це єдність душі і тіла, високого і земного, це всесвіт в тобі і ти у всесвіті, це натхнення праці. Це світла мрія, яку пробуджують промені досвітніх вогнів і вона, розправляючи крила, вільним птахом злітає далеко, аж до нашого Чумацького шляху, яким йде мандруючий філософ Григорій Сковорода. І поки мерехтить над нами Чумацький шлях, наша путь не закінчиться і завжди буде зоряною! Ми впевнені, що такі своєчасні слова нашого філософа надихнуть молодих художників на нові твори і стануть поштовхом для відновлення творчості, для відновлення душі. Тож підіймайся! Відновлюйся! Твори!» [2]. Цитата Григорія Сковороди стала гідним гаслом буремного сьогодення, адже українська ментальність – це мужність і стійкість духу, мудрість думок, натхнення праці. Знаковою частиною проекту стали роботи Антона Логова (Рис. 4), Володимира Хижинського (Рис. 5), Олесі Дворак-Галік, які, як і назва відображають констатацію того факту, що ідеї Сковороди є не просто актуальними сьогоденню, що його духовна спадщина пронизує серця сучасних художників, спонукає «шукати себе в собі», розуміти що творчість є віддзеркаленням чогось невловимого і вічного, всепоглинаючого і глибинного. Що це шлях до розуміння сутності речей.

Рис. 4. Логов Антон. Інсталяція. Фрагмент виставки «...І підіймайся». Київ, 2022. Фото з мережі інтернет

Рис 5. Хижинський Володимир . Інсталяція. Фрагмент виставки «...І підіймайся». Київ, 2022. Фото з мережі інтернет

Осмыслити по-новому релігійний світогляд Григорія Сковороди, привернути увагу до філософії свободи духу прагнув Львівський музей історії релігії, де 9 листопада 2022 року, в день пам'яті Григорія Сковороди, відкрилася виставка «Мудрість як зброя» (Рис 6). Кураторка проекту – наукова співробітниця Софія Каськун, а сам проект здійснено за підтримки Українського культурного фонду. В основі задуму виставки було бажання візуалізувати духовну спадщину філософа, спонукати відвідувачів музею замислитись над глибиною думки, озброїтись сквородинівською мудрістю, яка б полегшила сприйняття викликів воєнного часу. У процесі підготовки до реалізації проекту було оголошено конкурс на втілення художніми засобами сквородинівської філософії, обравши для цього певні сентенції мудреця – своєрідні тригери як емоційні подразники для творчої роботи художників. Перед митцями було не легке завдання – образно передати такі прості й водночас глибокі фрази

філософа, що своїм змістом нагадують давньоримські сентенції. Відібрано твори двадцяти двох авторів з галузі живопису, графіки, ткацтва, що відображають складну палітру сучасного українського мистецтва. Слова і думки Сковороди об'єднали різні покоління митців та різні художні школи з усієї України. До проєкту долучилися художники з різних куточків України: Одеси, Харкова, Києва, Коломиї, Тернополя, Городка, Брюхович, Львова. Представлено твори живопису, графіки, декоративного і сучасного мистецтва, ткацтво. Усього – 22 роботи заслужених і народних митців, молодих художників і їхніх викладачів. До кожної картини запропоновано тригер (власні вислови або вислови Сковороди, які давали поштовх до створення картини). Це допоможе відвідувачу познайомитися не тільки з художниками, які працювали на тему Сковороди, а й цитатами Сковороди, дізнатися більше про нього. Родзинкою проєкту стала виставка плакатів студентів Київського національного університету культури і мистецтв, Харківської державної академії дизайну і мистецтв, присвячена Григорію Сковороді. А завдяки відомому українському каліграфу Олексієві Чекалю проєкт отримав ще й свій логотип [4].

Рис. 6. Афіша виставки «Мудрість як зброя». Львів, 2022. Фото з сайту музею <https://museum.lviv.ua/8-novyny/769-vystavka-mudrist-ia-k-zbroia>

За переконанням кураторки проєкту Софії Каськун, багатовимірні сюжетні композиції, метафізичні та асоціативні світи, перетікання від реальності до абстракції, прагнення об'єднати візуальний та інтелектуальний аспект акцентують увагу на основному – розумінні Божественної природи гармонії людини та світу [5].

Полтава готувалась до святкування 300-літнього ювілею видатного і мандрівного українського філософа особливо ретельно. 21 жовтня 2022 року у Полтавському художньому музеї відкрилась Всеукраїнська виставка під назвою «Невлоний птах» (Рис. 7). «Адже Григорій Сковорода наш земляк, він народився в козацькій родині Сави і Пелагеї в сотенному містечку Чорнухи Лубенського полку, що на Полтавщині» – наголосила на відкритті куратор виставки, директор Полтавського художнього музею Ольга Курчакова, – Мистецька подія зібрала багато чисельну аудиторію з громадських діячів, художників, педагогів, журналістів, молоді. Загалом зійшлося понад 300 гостей, що в наш час можна вважати своєрідним рекордом». Як писав Григорій Савович Сковорода: «Хто добре запалився, той добре почав, а добре почати – це наполовину завершити». Тож розпочата заздалегідь підготовка, попри всі виклики й пов'язані з ними складнощі щодо втілення задуманого проєкту, продемонструвала нині вагомі результати. На виставці представлено 107 творів, 75 авторів із різних куточків України – Львова, Харкова, Чернівців, Одеси, Херсона, Ужгорода, Дніпра, Тернополя, Черкас, та інших міст – тих митців для кого справи й спадщина Григорія Сковороди, його філософська думка й сповнене великого сенсу життя є важливим дороговказом у власних творчих пошуках. Одним із найважливіших завдань, що їх ставили перед собою організатори було переосмислення образу Григорія Савича Сковороди, значення його постаті в європейській історії, поглиблене пізнання його світів, текстів, символіки, через вивчення й осягнення залишеної ним духовної спадщини. Стрижнем виставки стали твори сучасних майстрів образотворчого та декоративного мистецтва, що ясно підтверджують глибинне значення слів мислителя: «Пізнавати себе ми можемо лише шляхом пізнання світу – і навпаки» [6]. Заспівом загальної мелодії виставки є гобелен «До Світла» Ольги Пілюгіної (Рис. 8). Художниця у своїй творчості заглиблюється у філософію Сковороди, а невлонимі птахи на її гобеленах співають у саду божественних пісень.

«Загалом же зустріч в одному експозиційному просторі творів, що надзвичайно різняться за стилем, настроєм, за манерою й технікою виконання виразно підкреслює нерозривність традиційних цінностей національного мистецького середовища, існування того єдиного для всіх творчих особистостей цілющого джерела, який живить нашу невмирущу національну культуру, народжуючи нових геніїв світу. Всеукраїнська виставка «Невлоний птах» – яскраве свідчення того, що пошук істини, який Григорій Савич Сковорода визначав дійством сродним «ловитві

невловного птаха» лишається актуальними через століття, знаходячи свій особливий вияв в мистецтві XXI століття [6].

Рис. 7. Афіша виставки «Невловимий птах». Полтава, 2022.
Фото Тетяни Зіненко, 2022

Рис. 8. На виставці «Невловимий птах». Наталія Матвійчук, Анастасія Бовкун, Тетяна Зіненко біля гобелена Ольги Пілюгіної. Полтава, 2022

Ще один художній проєкт у Полтаві «Проти течії» (кураторка Аліна Бушер) був презентований у креативному просторі «Містохаб» 18 листопада 2022 року (Рис. 9). «Сьогодні, коли постійно точаться суперечки з приводу різних суспільно відомих особистостей, що пов'язані з нашої країною, на рахунок їх відношення до російської імперії або радянської влади, ми не можемо не згадати нашого видатного земляка, миролюбного, невловимого світом, мандрівного філософа Григорія Савича Сковороду. Дивна, глибока і водночас гармонійна особистість Сковороди завжди приваблювала мислителів і художників. Його постать і зараз не втрачає для нас актуальності. Ця виставка з нагоди 300 річчя з Дня Народження Григорія Савича, націлена допомогти глядачам відчутти глибину і гармонію душі цієї прекрасної людини. Але це також спроба нагадати про те, що сам філософ наголошував на необхідності присутності куражу у житті людини, який є рушійною силою творчості. Мистецькі твори, що представлені на виставці, закликають глядачів зануритись у образи і спробувати уявити, який же він, цей далекий у часі філософ, що ходив такими близькими усім нам стежками» – зазначає Аліна Бушер. Вона також переконана, що сьогодні українське суспільство переосмислює значення та місце в історії відомих особистостей, що створювали українську культуру і наукову думку. На виставці представлені твори Олексія Нечипоренка, Олени Зозулі, Максима Юхна, Людмили Санік, Ігора Лотиша, Едуарда Трирога. Також на відкритті було презентовано музичний короткометражний художній фільм, складений з уривків про життя Григорія Сковороди (Режисер Олексій Нечипоренко) [7].

Рис. 9. Афіша мистецького проєкту «Проти течії». Полтава, 2022

У Кам'янець-Подільській галереї мистецтв у серпні 2022 року було відкрито виставку проєкту «Сродні», де представлено художню фотографію, живопис і графіку, гравюри в різних техніках, вузлові ляльки, витинанки, вишивку соломкою та квілт, художню кераміку, традиційні дівочі вінки та колекцію автентичного текстилю заслуженої майстрині народної творчості України Наталії Свиридюк [8].

У Чернівецькому обласному художньому музеї в листопаді 2022 року відкрилася виставка «Ловитва невловного птаха» (Рис. 10). Головним сенсом людського існування Григорій Сковорода вважав самопізнання. Він шукав, і вочевидь знайшов, відповіді на запитання, які ніколи не втратять актуальності: «Що таке щастя? І як бути щасливим? І що таке блага життя?». Філософ розумів життя як безкінечний пошук істини й себе називав ловцем «птиці-істини». Тому він і через 300 років залишається близьким, сучасним і зрозумілим для нових поколінь.

Рис 10. Афіша виставки «Ловитва невловного птаха», Чернівці, 2022. Фото з офіційного сайту музею. <http://artmuz.cv.ua/wpcontent/uploads/2015/11/%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B2%D0%B0.jpg>

Кураторка цієї виставки, завідувачка відділу науково-освітньої роботи Лариса Курущак вдало поєднала унікальні старовинні експонати з фондів музею та роботи сучасних буковинських художників з фондів музею та авторських зібрань митців. «Представлена виставка є продуктом переосмислення творчості славетного українського достойника в роботах різноманітних видів образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва з фондів ЧХМ та авторських зібрань художників. Увиразнюють

експозицію богослужбні книги к. XVII – XIX ст. з музейного зібрання, ткані та вишиті рушники Полтавщини й Слобожанщини кінця XIX – початку XX століття, рідкісні книги» [10]. Відкривають експозицію твори Олени Тимчук «Полтавський рушник» та Івана Салевича «Полтавський мандрівник» (Рис. 11). Глибокі художні композиції підкреслюють розуміння життя як безкінечний пошук істини й намагання упіймати сквородинівську «птицю-істину», осягнути відчуття Великого Єднання зі сквородинівською філософією.

Рис. 11. Салевич Іван. Полтавський мандрівник. Кераміка, 2022. Фото з офіційної сторінки музею на ФБ

Національний музей народної архітектури та побуту України також долучився до ювілею, відкривши виставку «Серцем людина вічна» (Рис. 12). Виставка проходить в рамках національної компанії «Світ Сквороди» і має на меті донести широкому загалу багатогранність образу Григорія Сквороди. Для огляду на виставці представлені предмети з фондової колекції НМНАПУ: вироби з дерева, декоративно-вжиткові речі, тканина, рушники, кераміка, строї традиційного українського одягу з Полтавщини й Слобожанщини, де народився й провів більшу частину свого життя Скворода. Виставка доповнена фотоілюстраціями, народною картинкою, крилатими висловами й цитатами філософа [11].

Епатажний галерист і куратор Євген Карась пише на своїй сторінці у фейсбуці, торкаючись тематики Сквороди: «Проблема українськості і ідентичності. Країна не просто опалена війною, вона в ній горить, в

паралельних пошуках власної ідентичності і суб'єктності в якнайшвидшому осмисленні...»[11]. Він закликає не створювати «іконостасів», уникати пафосної ідеалізації, а вивчати різносторонні якості особистості великих людей.

Рис. 12. Афіша виставки «Серцем людина вічна». Київ, 2022. Фото:

У той же час, є такі світові постаті, значення яких неможливо переоцінити. Вони віддзеркалюють непроминаючу генетичну пам'ять і осяють дорогу прийдешнім поколінням. Григорій Сковорода є втіленням мудрості та духовного багатства українства, віддзеркаленням його національної ідентичності. Він – людина багатогранних талантів, яскрава і цілісна особистість. «Мені сопілка й вівця дорожчі царського вінця» – гордо і гідно відповідав філософ царським посланцям, шануючи перш за все волю, він свідомо зрікся величі та багатства, чинів та статків. «Він прийняв одвічний сан духовно чистої, із кришталевою совістю людини. Маючи у житті із матеріальних статків лише латану свитину, торбинку та посох, він уславився на світовій мапі одвічним духовним наставником, людиною, яка робить світ світлішим, щасливішим, кращим, мудрішим та прозорішим. І цю людину доля подарувала Україні, тому ми маємо вслухатися в його заповіді. Сковорода – це символ української волелюбності. Саме свободу у нас прагнуть відібрати, розв'язавши цю підступну, криваву, просякнуту брехнею війну. Російські варвари знищили музей Григорія Сковороди в рік, коли за рішенням ЮНЕСКО світ вшановує 300-ліття великого українця. Нищать того, кого бояться. Вони знищують, а ми зберігаємо. Україну. Культуру. Спадщину[]

Тарас Лютий так означив постать великого українського філософа: «Григорій Сковорода посідає особливе місце в історії України, позаяк є свідком поступової втрати Гетьманщиною автономії та її перетворення на провінцію в умовах експансії Російської імперії. Подібні процеси залишали мало шансів для розвитку людини не лише в політичній, а й у культурній сфері. За таких умов інтелектуальна місія Сковороди полягала у створенні філософського проєкту формування особистості,

розрахованого на того, хто готовий до самовладного існування. Ідея самовладання Сковороди виростає з учення про самопізнання та споріднену працю. Адже кожна особа здатна розпізнати отримані від Бога таланти, знайти себе у світі, самореалізуватися та здобути щастя []».

Володимир Єрмоленко доводить, що «... одна з головних речей у Сковороди – це ідея персональної природи. "Сродність" іде звідти. Природа має безліч форм втілення, і вона ніколи не однакова. Краще погано прожити своє життя, ніж добре – чуже. Ніколи не варто імітувати інших, бо це завжди пошук маски, а не сутності. російська ж "філософія" пішла іншим шляхом – "всеєдінства". Стирання відмінностей. Знищення ідеї сродності. Деперсоналізації. Або в релігії, або в партії, або в бюрократії, або в армії. "одін народ" – один із проявів цього. Тотожність як інструмент влади і насильства. Тому Сковорода такий близький нам, і такий незрозумілий росіянам. Тому вони стиріляють по ньому ракетами, в ім'я сірого "всеєдінства"» [].

Газета «Урядовий кур'єр» анонсувала ще одну подію: «3 грудня, в день народження філософа, в Києві в Українському домі розпочне роботу велика виставка «Світ Сковороди». Її центром буде скульптура Григорія Сковороди, яка витримала ракетний удар і пожежу в музеї та стала вже легендарною. Вона, як фенікс, відродилася з попелу та знову предстане перед глядачами. За словами реставраторів, скульптура зазнала багато пошкоджень, але всі вони некритичні. «Уподібнююся пальмі: що міцніше її стискає скеля, то швидше і прекрасніше здійснюється вона догори». Цими словами філософ начебто звертається до нас, його нащадків, усього українського народу, який переживає жахливі часи війни. Але саме зараз виявляє найкращі свої якості: волелюбність, згуртованість перед лихом, прагнення свободи та готовність захищати рідну землю. Україна обов'язково вийде із цих важких випробувань переможницею та засяє всіма барвами під мирним небом. Хоч би як намагався ворог знищити нашу культуру, пам'ять про наших видатних предків, йому це не вдасться. «Постать Сковороди посідає вагоме місце в нашій літературі, філософії, історії. Нині ми показали і собі, і всьому світові, що, згуртувавшись, ми здатні зробити неможливе. Вірю, що зможемо зберегти внесок філософа не тільки в нашій пам'яті та на сторінках книжок, а й фізично», – зазначив міністр культури Олександр Ткаченко [14].

Таким чином, можна констатувати, що постать Григорія Сковороди є віддзеркаленням українського характеру, української ідентичності, які за волею обставин активізувалися у ювілейний для філософа рік повномасштабним вторгненням на територію України кровожерним північним сусідом, який прагне не тільки знищити людей та інфраструктуру, а й стерти з історії згадку про українську ідентичність як таку. Українські митці, куратори, музейники активно працюють на художньому фронті, утверджуючи нашу «інакшість», нашу ментальність, нашу віру і характер. Аналізовані проекти демонструють інтерес

сучасників до вічних істин, до пошуку справжності. І війна, оголивши нерви і почуття, спричинила надпотужний вибух української самосвідомості, що відобразилося у мистецьких творах. Цитуючи Сквороду, намагаючись досягнути його народжену рідною землею філософію, сучасні художники вибудовують своєрідний непорушний місток поколінь, цементуючи фундамент української культури та мистецтва.

Список використаних джерел

1. Асадчева Тетяна У столичному музеї проходить міжнародний артпроект, присвячений Григорію Сквороді. Вечірній Київ, 16 грудня 2021 <https://vchirniy.kyiv.ua/news/59513/>
2. «...І ПІДІЙМАЙСЯ!» Мистецький проєкт, присвячений 300-річчю з дня народження Григорія Сквороди <https://kiev.karabas.com/ua/i-pidijmajasya-misteczkij-projekt-prisvyachenij-300-richchyu-z-dnya-narodzhennya-grigoriya-skovorodi>
3. «...І ПІДІЙМАЙСЯ!» Мистецький проєкт, присвячений 300-річчю з дня народження Григорія Сквороди <https://www.kyivpost.com/uk/culture-uk/i-pidijmajasya-mysteczkij-projekt-do-300-richnyczy-vid-dnya-narodzhennya-grygoriya-skovorody.html>
4. Мистецький проєкт «Мудрість як зброя» <https://museum.lviv.ua/8-novyyny/769-vystavka-mudrist-iak-zbroia>
5. У Львові стартує виставковий проєкт до 300-річчя від дня народження Григорія Сквороди <https://photo-lviv.in.ua/u-lvovi-startuie-vystavkovyy-proiekt-do-300-richchia-vid-dnia-narodzhennia-hryhoriia-skovorody/>
6. У Полтаві відкрилась виставка до 300-річчя Григорія Сквороди <https://np.pl.ua/2022/10/u-poltavi-vidkrylas-vystavka-do-300-richchia-hryhoriia-skovorody/>
7. Відкриття виставки у «Містохабі». Мистецький проєкт «Проти течії» про Григорія Сквороду <https://zmist.pl.ua/news/vidkryttya-vystavky-u-mistohabi-mysteczkij-projekt-proty-techii-pro-grygoriya-skovorodu>
8. Відкриття колективної виставки учасників крос-мистецького проєкту «Сродні» <https://meridian.kpnu.edu.ua/2022/08/25/vidkryttia-kolektyvnoi-vystavky-uchasnykiv-kros-mystetskoho-proiektu-srodni/>
9. Виставка «Ловитва невовимого птаха» <http://artmuz.cv.ua/wp-content/uploads/2015/11/%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B2%D0%B0.jpg>
10. Курущак Лариса. Виставка «Ловитва невовного птаха». <https://versii.cv.ua/bukovyna/vystavka-lovytva-nevovnogo-ptaha/60014.html>
11. Виставка «Серцем людина вічна» <https://guide.kyivcity.gov.ua/events/vistavka-sercem-ludina-vichna/103681669284000>
12. «Серцем людина вічна» (до 300-річчя від дня народження Григорія Савича Сквороди) <http://4uth.gov.ua/event/serczem-lyudyna-vichna-do-300-richchya-vid-dnya-narodzhennya-g-s-skovorody/>
13. Персональна сторінка. Євген Карась. Допис від 14 листопада 2022 року <https://www.facebook.com/evgenkaras>
14. Незламний Скворода — незламна Україна <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/nezlamnij-skovoroda-nezlamna-ukrayina/>